

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet

2019-12-11
1 (31)
Dnr 2019:1751

Redovisning av uppdrag om vilka fortbildningsinsatser som har genomförts för personal inom förskoleklassen och fritidshemmet samt bedömning om avsedda effekter har nåtts

Härmed redovisas uppdraget om vilka fortbildningsinsatser som har genomförts för personal inom förskoleklassen och fritidshemmet och en bedömning av om avsedda effekter har nåtts, givet i regleringsbrevet för budgetåret 2017.

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	3
BAKGRUND.....	3
DISPOSITION	4
GENOMFÖRANDE	4
INSATSER FÖR FÖRSKOLEKLASSEN OCH FRITIDSHEMMET 2019.....	5
ANGRÄNSADE INSATSER	6
UTVÄRDERING AV SKOLVERKET'S INSATSER FÖR FÖRSKOLEKLASS OCH FRITIDSHEM	6
SAMMANFATTNING	6
INLEDNING.....	9
KURSEN SPRÅK OCH KOMMUNIKATION SAMT MATEMATISKA UTTRYCKSFORMER FÖR FÖRSKOLEKLASSEN	12
SKOLVERKET'S TRE WEBBKURSER.....	18
HUVUDMÄNS OCH REKTORERS ARBETE MED KOMPETENSUTVECKLING.....	25
BILDEN AV SKOLVERKET'S KOMPETENSUTVECKLINGSINSATSER OCH FORTSATT BEHOV AV KOMPETENSUTVECKLING.....	26
SLUTSATSER FRÅN UTVÄRDERINGEN	27
SAMMANFATTANDE SLUTSATSER OCH FORTSATT ARBETE.....	30

Sammanfattning

Skolverket har under 2017–2019 genomfört flera kompetens- och fortbildningsinsatser i varierad form och varierad tidsåtgång för personal i förskoleklass och fritidshem. Insatserna har bestått av fysiska möten så som dialogmöten och konferenser, webbkurser och webbstöd samt uppdragsutbildningar.

De fyra insatser som utvärderats är på ett övergripande plan uppskattade av deltagarna och de kurser som har anordnats bedöms i varierad grad ha gett en ökad kunskap på individnivå beroende på förkunskaper. Rektorer och huvudmän tycker att Skolverkets fortbildningsinsatser stämmer väl överens med behovet och utgör ett bra stöd för verksamheten.

De som har deltagit i kurserna har ofta gjort det på eget initiativ och som den enda deltagaren från sin verksamhet, vilket gör att det finns en risk för bristande genomslag av kurserna på verksamhetsnivå. Utvärderingen visar att i de fall kollegialt lärande skett på verksamhetsnivå finns exempel på hur nya arbetsätt sprids samt att medarbetare börjar använda samma begrepp och har fått gemensamma teoretiska utgångspunkter i diskussioner.

Den utvärdering som gjorts visar att det finns betydande utmaningar när det gäller möjligheter för personalen att få tidsmässiga och övriga förutsättningar för att kunna delta. De lärosätetsutbildningar som utvärderats har i samtliga fall haft få deltagare jämfört med antalet platser vid kurstillfällena. Baserat på information från de utvärderade insatserna görs sammantaget bedömningen att de endast i begränsad utsträckning har bidragit till implementering av de nya läroplandelarna för förskoleklassen och fritidshemmet. Skolverket konstaterar att de slutsatser av systemkaraktär som drogs i den första delrapporten fortsatt är aktuella, exempelvis vad gäller bristande förutsättningar för att delta i fortbildningsinsatser.¹ Utifrån utvärderingen ser Skolverket det som mycket problematiskt att många huvudmän och rektorer inte ger rätt förutsättningar för sin personal att delta i de fortbildningsinsatser som erbjuds i syfte att öka kunskapen om förskoleklassens respektive fritidshemmets undervisning och uppdrag.

Både rektorer och personal i verksamheten uttrycker en önskan om att Skolverket ska erbjuda flexibla utbildningsvägar som leder till behörighet. Skolverkets fortsatta insatser kommer främst att betona rektor och huvudmannens ansvar för dels personalens kompetensutveckling, dels att skapa förutsättningar för personalen att arbeta utifrån styrdokumentet.

Bakgrund

I regleringsbrevet för 2017 fick Skolverket i uppdrag att kartlägga och analysera vilket behov av fortbildning som finns för personal som är verksamma i fritidshem och förskoleklass utifrån de förtydligande läroplansdelarna, del 3-Förskoleklassen samt del 4-Fritidshemmet. Viss fortbildning var, enligt regleringsbrevet, given och

---

¹ Skolverket (2018). *Nya läroplansdelar för fritidshemmet och förskoleklassen – en utvärdering av Skolverkets insatser samt implementeringen av läroplansdelen för fritidshemmet.*

skulle riktas mot förskollärare i förskoleklass inom områdena språk och kommunikation samt matematiska resonemang och uttrycksformer.

Det kartlagda och analyserade behovet återrapporterades till regeringen i mars 2017.² Skolverket påtalade då att förutsättningarna för att kunna delta i fortbildningsinsatser för personal i förskoleklass och - i ännu högre utsträckning - personal i fritidshem inte är optimala. Detta beroende på att dessa yrkeskategorier har mycket begränsad med tid för kompetensutveckling, att personaltätheten i förskoleklass och fritidshem ofta är låg och att utbildningsnivån hos personalen varierar.

Med utgångspunkt från det analyserade behovet har flera olika fortbildningsinsatser planerats och genomförts.

Vissa av insatserna har samordnats med det angränsade regeringsuppdraget *Uppdrag att genomföra kompetensutvecklings- och implementeringsinsatser avseende en garanti för tidiga stödinsatser i förskoleklassen, grundskolan, specialskolan och sameskolan (U2018/02959/S)*.

Disposition

I redovisningen presenteras de insatser som Skolverket genomfört under 2019 och även insatser som angränsar till uppdraget beskrivs kort. Tidigare insatser återfinns i delredovisningarna från 2017³ och 2018.⁴

Redovisningen består huvudsakligen av en utvärdering som också kan läsas som en fristående del, *Utvärdering av Skolverkets insatser för förskoleklass och fritidshem*, mellan sidorna 6–29. Där beskrivs och utvärderas fyra av Skolverkets insatser:

1. Kurs för *språk och kommunikation samt matematiska uttrycksformer för förskoleklassen*, lärosätetsutbildning 15 hp.
2. Webbkursen *Fritidshemmets uppdrag*
3. Webbkursen *Fritidshemmets undervisning*
4. Webbkursen *Utombusdidaktik för personal i förskoleklass och fritidshem*

Avslutningsvis i redovisningen redogörs för Skolverkets sammanlagda slutsatser angående de insatser som genomförts under hela uppdraget, 2017–2019 samt Skolverkets fortsatta arbete.

Genomförande

Skolverket har vid utformandet av insatserna tagit hänsyn till de olika organisatoriska förutsättningar som finns i fritidshemmet och förskoleklassen. Det gäller framför allt att personal ofta arbetar i flera verksamheter, utbildningsnivån varierar

---

² Skolverket (2017). *Delredovisning: Behov av fortbildning för personal inom förskoleklass och fritidshemmet*.

³ Skolverket (2017). *Delredovisning: Behov av fortbildning för personal inom förskoleklass och fritidshemmet*.

⁴ Skolverket (2018). *Delredovisning: Redovisning av uppdrag om vilka fortbildningsinsatser som genomförts för personal inom förskoleklassen och fritidshemmet samt bedömning om avsedda effekter har nåtts*.

samt att tiden för kompetensutveckling är begränsade jämfört med andra personalgrupper på skolan.

Skolverket har erbjudit fortbildningsinsatser i olika former. Detta innebär att insatserna oftast är lättillgängliga, webbaserade med multimodala inslag så som filmer och poddar.

Insatser för förskoleklassen och fritidshemmet 2019

Webbkurser

Webbkurserna Fritidshemmets uppdrag, Fritidshemmets undervisning, Utomhusdiktik samt Uppdragsutbildning för obehöriga i förskoleklassen beskrivs och utvärderas mer utförligt nedan i *Utvärdering av Skolverkets insatser för förskoleklass och fritidshem*.

Konferens Uppdrag fritidshem - Leda, lära, pröva nytt

Syfte: Göra Skolverkets stödmaterial för fritidshemmet känt för målgruppen och stödjande rektorer i arbetet med att organisera för ett genomförande.

Målgrupp: Personal i fritidshem och rektorer med ansvar för fritidshemmet.

Form: Konferens med föreläsare från Skolverket, forskare och praktiker från fritidshemsverksamheten.

Omfattning: Nio heldagskonferenser med totalt 2800 deltagare.

Pedagogik i förskoleklass

Syfte: Öka målgruppens kunskaper om förskoleklassens uppdrag, undervisning, lärande lek samt övergång och samverkan.

Målgrupp: Personal i förskoleklass.

Form: Stöd- och inspirationsmaterial på webben.

Mer rörelse i skolan

Syfte: Öka kunskapen om betydelsen av rörelse och minska stillasittandet i skolan.

Målgrupp: Personal i förskoleklass, fritidshem och grundskola.

Form: Stöd- och inspirationsmaterial på webben.

Att leda kollegialt lärande i fritidshemmet

Syfte: Öka deltagarnas förmåga att med hjälp av Skolverkets kompetensutvecklingsmodell och materialet på Skolverkets utbildningsplattform leda kollegialt lärande.

Målgrupp: Lärare i fritidshem som ska leda kollegialt lärande.

Form: Utbildning för ledare av kollegialt lärande som genomförs av Högskolan Dalarna på uppdrag av Skolverket.

Omfattning: Maj 2019 - mars 2020 med totalt 70 deltagare.

Dialogmöten

Syfte och innehåll: Inspirera samt utveckla kunskaper och arbetssätt i verksamhet för att främja tillitsfulla relationer och likabehandling samt att utveckla arbetet mot kränkande behandling och diskriminering i förskoleklass och fritidshem.

Målgrupp: Rektorer, samt andra ansvariga för verksamhet i förskoleklass och fritidshem, utvecklingsledare och lärare i förskoleklass eller fritidshem.

Form: Dialogmöten.

Omfattning: 12 orter x 3 timmar med totalt 400 deltagare.

Angränsade insatser

Följa och främja lärande i förskoleklass

Syfte och innehåll: Fördjupa kunskaper om förskoleklassens uppdrag samt hur undervisning kan följa och främja alla elevers lärande.

Målgrupp: Undervisande personal i förskoleklass.

Form: Webbkurs.

Omfattning: Kursen kan genomföras i valfri takt och beräknas ta 10–12 timmar, 900 deltagare har påbörjat kursen.

Kursen delpublicerades den 1 juli och publicerades i sin helhet 15 oktober 2019.

Förskolans lärande och miljö

Syfte och innehåll: Fördjupa kunskaper om vad kvalitet och undervisning i förskolan innebär samt hur förskolan kan arbeta med att erbjuda progression i barns utveckling och lärande.

Målgrupp: Främst personal i förskolan men sekundär målgrupp är personal i förskoleklass och fritidshem.

Form: Webbkurs.

Omfattning: Kursen kan genomföras i valfri takt och beräknas ta 20 timmar.

Kursen lanseras i december 2019.

Utvärdering av Skolverkets insatser för förskoleklass och fritidshem

Sammanfattning

De fortbildningsinsatser som omfattas av föreliggande utvärdering är följande:

Kurs för språk och kommunikation samt matematiska uttrycksformer för förskoleklassen, lärosätesutbildning 15 hp.

Webbkursen Fritidshemmets uppdrag

Webbkursen Fritidshemmets undervisning

Webbkursen Utombusdidaktik för personal i förskoleklass och fritidshem

I det följande beskriver vi de huvudsakliga resultaten från utvärderingen utifrån de frågeställningar som utvärderingen syftar till att besvara.

Hur ser förutsättningarna för att delta i fortbildningsinsatserna ut?

Utvärderingen visar att det finns betydande utmaningar att avsätta arbetstid för att delta i fortbildningsinsatserna. I flera fall har deltagarna genomfört kursen på sin

fritid. Särskilt svårt verkar det vara att avsätta tid för kompetenshöjning inom fritidshemmets verksamhet. En majoritet av deltagarna har själva tagit initiativ till att delta i kurserna, och det är inte ovanligt att deras rektorer saknar kännedom om att de har deltagit i någon av Skolverkets kurser.

Hur upplevs formatet lärosätesutbildning och webbkurser?

Utvärderingen visar på att både deltagare och rektorer överlag uppskattar formatet webbkurs eftersom det har ett jämförelsevist flexibelt upplägg, både tidsmässigt och genom att kursen inte är beroende av att deltagare ska ta sig till en viss plats. En nackdel med en webbkurs som många deltagare för fram är dock att de ibland saknar kontakten med andra deltagare. Även om webbkurserna erbjuder vissa möjligheter att diskutera och utbyta frågor med andra deltagare via nätet är det flera deltagare som upplever att dessa funktioner inte har uppmuntrat till kollegialt lärande. Detta blir särskilt problematiskt då en deltagare har varit den enda från sin verksamhet som tagit del av kursen och därigenom har känt sig ensam i sitt lärande. När det gäller lärosätesutbildningen som innehåller några träffar så har det varit uppskattat med gemensamma diskussioner och att få träffa personal från andra huvudmän. Samtidigt kan vi konstatera att drygt hälften av deltagarna i lärosätesutbildningarna uppger att rektor i liten utsträckning eller inte alls har givit dem tillräckligt med undervisnings- och planeringsfri tid för att delta i kursen. Av intervjuer och enkätsvar framkommer att vissa deltagare har valt att arbeta deltid för att genomföra kurserna. En majoritet av deltagarna i lärosätesutbildningarna uppger även att deras rektor i mycket liten utsträckning eller inte alls har avsatt ekonomiska resurser för deras resor. Flera deltagare har alltså fått bekosta resor och logi på egen hand.

Hur upplever deltagarna insatsernas innehåll?

Utvärderingen visar på att deltagarna på ett övergripande plan är nöjda med innehållet i samtliga av de kurser som omfattas av utvärderingen. Det finns dock skillnader i hur deltagarna upplever innehållet i de olika kurserna. *Fritidshemmets uppdrag* är mer grundläggande medan kurserna *Fritidshemmets undervisning* samt *Utombusdidaktik* mer är inriktade på konkreta tips och arbetssätt. Hur innehållet i kurserna uppfattas beror mycket på deltagarnas tidigare utbildning och erfarenheter. De deltagare som har stor tidigare erfarenhet upplever i regel inte att de fått med sig så mycket ny kunskap utan hade gärna fått mer fördjupning inom olika områden. Deltagare med mindre förkunskaper upplever att kurserna har bidragit med värdefulla kunskaper, exempelvis om läroplanens skrivningar vilket ger en ökad trygghet i arbetet. En synpunkt som förts fram i flera fall är att deltagarna upplever att filmerna som ingår i kurserna visar på en alltför tillrättalagd verksamhet, med små barngrupper där allt fungerar som det ska, vilket är något som inte upplevs stämma med verkligheten.

Upplevd nytta och avtryck i verksamheterna

I de flesta fall har kurserna gett ökad kunskap och bidragit med nytta på individnivå. Kurserna har även bidragit med nya verktyg och praktiska övningar att göra med eleverna. I de fall där deltagare är ensamma deltagare från en verksamhet är

det svårare att skapa förutsättningar för att nyförvärvade kunskaper och verktyg ska få genomslag på verksamhetsnivå. När hela personalgruppen deltar i en fortbildningsinsats möjliggör det ett kollegialt lärande. Det finns exempel på att utbytet och kollegialt lärande på verksamhetsnivå har ägt rum och då har den upplevda nyttan varit att nya arbetssätt har spridits till fler medarbetare, att medarbetarna använder samma begrepp och har fått en gemensam teoretisk utgångspunkt i sina diskussioner.

Beträffande hur deltagare och rektorer har arbetat för att kurserna ska ge avtryck i verksamheten så ser det ut på olika sätt. I vissa fall har det gått för kort tid för att kurserna ska ha hunnit ge avtryck. I andra fall har deltagaren själv tagit initiativ till ett förändringsarbete. I några fall har rektor genomfört ett aktivt arbete för att kurserna ska ge avtryck, exempelvis under planeringsdagarna.

Hur arbetar huvudmän och rektorer med kompetensutveckling?

Det förekommer olika strategier på huvudmannanivå för att arbeta med kompetensutveckling. Det handlar, bland annat, om kartläggningar av dels personalens sammansättning, så som pensionsavgångar och behörighet, dels av behov av kompetensutveckling. I slutändan är det dock främst rektors ansvar att avsätta tid och resurser till kompetensutveckling.

Bilden av Skolverkets fortbildningsinsatser och behov av fortsatt kompetensutveckling

Huvudmän och rektorer lyfter fram att de fortbildningsinsatser som Skolverket erbjuder för förskoleklass och fritidshem stämmer väl överens med de behov de har och att utbudet utgör ett bra stöd för verksamheterna. Samtidigt visar vår utvärdering på ett lågt intresse för att delta i lärosätesutbildningen där samtliga av de kurs-tillfällen som omfattas av utvärderingen har haft få deltagare jämfört med antalet platser. Flera rektorer ger exempel på att man inom verksamheten har använt sig av flera av de fortbildningsinsatser som omfattas av utvärderingen för att möta olika medarbetares behov. Samtidigt uttrycker framför allt vissa deltagare att det är oklart vad en viss kurs ska ge, exempelvis i form av behörighet och löneutveckling. Vad gäller behov av fortsatt kompetensutveckling nämner huvudmän och rektorer särskilt möjligheten att göra obehöriga medarbetare behöriga. Deltagarna uttrycker en önskan om att Skolverkets kurser skulle erbjuda ett snabbspår till behörighet. Andra upplevda behov är kompetensutveckling inom digitalisering, fokus på lekens betydelse i framförallt förskoleklassen, ökad kompetens i språk- och kunskapsutvecklande arbete samt kompetensutveckling gällande elever med särskilda behov.

Samlad bedömning

Baserat på informationen från dessa fyra fortbildningsinsatser gör vi sammantaget bedömningen att insatserna endast i begränsad utsträckning har bidragit till implementeringen av de nya läroplansdelarna för förskoleklassen och fritidshemmet. Kurserna har varit uppskattade av de som har deltagit, men förhållandevis få har hittills genomfört kurserna. Detta gäller särskilt för de kurser som Skolverket har köpt in av lärosäten. Antalet deltagare har här varit betydligt färre än antalet utbildningsplatser och kostnaden per deltagare är därmed hög.

Eftersom de som har deltagit i kurserna ofta har gjort det på eget initiativ och ensamma från sin verksamhet, finns risk för ett bristande genomslag av kurserna på verksamhetsnivå.

Inledning

Utvärderingens syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är dels att utvärdera de kortsiktiga effekterna av Skolverkets fortbildningsinsatser för personal i förskoleklass och fritidshem, dels att beskriva huvudmäns, rektors och personals upplevelser av fortbildningsinsatserna. Med effekter menar vi i detta fall *utfall* av deltagandet i fortbildningsinsatserna. Detta är således inte en effektutvärdering där vi undersöker om det finns kausala samband mellan Skolverkets fortbildningsinsatser och förändringarna i huvudmännens verksamheter. Orsakerna till denna begränsning är framförallt att vi inte har möjlighet att isolera fortbildningsinsatsernas eventuella effekter på verksamheterna från andra påverkansfaktorer och insatser. Därtill bör det nämnas att det inte är rimligt att anta att någon större förändring ska ha hunnit äga rum eftersom deltagarna nyligen har avslutat sina fortbildningsinsatser.

Utvärderingen har utgått ifrån följande övergripande frågeställning:

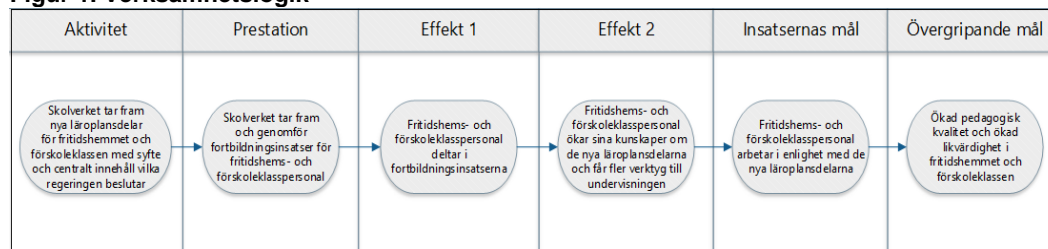
- Vilka kortsiktiga effekter har Skolverkets fortbildningsinsatser för personal i förskoleklass och fritidshem lett till i deras verksamheter?

De underliggande frågorna är följande:

- Hur upplever personal i förskoleklass och fritidshem förutsättningarna att delta i fortbildningsinsatserna samt fortbildningsinsatsernas form, nytta och avtryck i verksamheterna och deras utvecklingspotential?
- Hur upplever rektorer och huvudmän behovet av fortbildningsinsatserna, förutsättningarna för personalens deltagande i fortbildningen samt fortbildningsinsatsernas form, nytta och avtryck i verksamheterna?
- Hur arbetar huvudmän och rektorer med kompetensutveckling idag?
- Vilken syn har deltagare, rektorer och huvudmän på Skolverkets fortbildningsinsatser?
- Vilka fortsatta behov av kompetensutveckling upplever deltagare, rektorer och huvudmän att deras verksamheter har?

Våra frågeområden kan förtydligas med hjälp av en verksamhetslogik som illustrerar regeringens och Skolverkets avsikt med de nya avsnitten i berörda läroplaner. Se figur 1. Vår utvärdering inriktas mot effekt 1 och 2, som är kortsiktiga effekter, samt insatsernas mål.

Figur 1. Verksamhetslogik

Urval, metod och datainsamling

De fortutbildningsinsatser som omfattas av föreliggande utvärdering är valda utifrån relevans och utvärderingsbarhet, det vill säga baserat på att insatserna har funnits tillräckligt länge för att målgruppen ska ha haft möjlighet att ta del av dem samt att det finns kontaktuppgifter till deltagarna.

Utifrån ovanstående urvalskriterier omfattar utvärderingen följande fortbildningsinsatser och utvärderingsperioder:

1. Kurs för *språk och kommunikation samt matematiska uttrycksformer för förskoleklassen 15 hp*.
Utvärderingsperiod: 14 mars 2018 – 14 juni 2019
2. Webbkursen *Fritidsbemmets uppdrag*
Utvärderingsperiod: 14 december 2018 – 30 augusti 2019
3. Webbkursen *Fritidsbemmets undervisning*
Utvärderingsperiod: 15 februari 2019 – 30 augusti 2019
4. Webbkursen *Utombusdidaktik för personal i förskoleklass och fritidsbem*
Utvärderingsperiod: 25 mars 2019 – 30 augusti 2019

Även dessa fortbildningsinsatser har dock funnits under en relativt kort tidsperiod vilket begränsar tillgången till data. Utvärderingen av fortbildningsinsatserna baseras därför på en kombination av analys av tillgänglig statistik och fördjupande intervjuer. Genom detta angreppssätt kan vi, trots begränsat underlag, visa på generella mönster.

Kurs för obehöriga i förskoleklassen inom områdena språk och kommunikation samt matematiska uttrycksformer

Kursen *språk och kommunikation samt matematiska uttrycksformer för förskoleklassen* har dels utvärderats genom en webbenkät, dels genom fördjupande telefonintervjuer. Det är åtta lärosäten som erbjuder kursen och kurserna ges terminsvis. Skolverket har köpt in kurserna från lärosätena för drygt 6 miljoner kr. De lärosäten vars deltagare omfattades av utvärderingen var Högskolan Dalarna, Högskolan Jönköping, Mittuniversitetet och Malmö universitet. Dessa erbjöd sammantaget fem kurser. De resterande fyra lärosätena som också erbjuder denna kurs, Linköpings universitet, Linnéuniversitetet, Stockholms universitet och Uppsala universitet, ingår inte i utvärderingen eftersom deras kurser fortfarande pågick under utvärderingsperioden. Samtliga åtta lärosäten erbjuder 30–60 platser per kurs. Totalt har de åtta lärosätena erbjudit 498 platser från och med vårterminen 2018 till och med sommaren 2019. Av det totala antalet platser var det knappt hälften som fylldes. De kurser som utvärderingen omfattar har sammantaget erbjudit 156 platser och har kostat närmare 2,8 miljoner kr.

Vid utskicket av webbenkäten har vi utgått från lärosätenas deltagarlistor. Av de 105 personer som anmälde sig till kursen var det bara 74 personer som påbörjade kursen. Webbenkäten skickades ut till dessa 74 personer. Enkäten fick en

svarsfrekvens på 63 procent, vilket motsvarar 46 personer.⁵ I resultatredovisningen avrundar vi procentsatserna till närmaste femtal.

Bland enkätens respondenter genomfördes ett strategiskt urval av fem kursdeltagare, tre rektorer och tre representanter för huvudmän (i det följande omnämns dessa som huvudmän) för fördjupande telefonintervjuer. Ambitionen var att intervjua ett urval av rektorer och huvudmän för de kursdeltagare som ingick i urvalet för intervjustudien. Detta var dock inte möjligt i samtliga fall och vi har därför intervjuat vissa rektorer och huvudmän till deltagare som inte ingår i urvalet. Totalt intervjuades 11 personer. Urvalet av kursdeltagare baserades på en spridning mellan deltagarnas huvudmannaskap, yrkesroll, avlagd förskollärlärolegitimation, antal arbetade år i förskoleklass samt antalet elever vid deltagarnas skolenheter.

Tre webbkurser: Fritidshemmets undervisning, Fritidshemmets uppdrag och Utomhusdidaktik

Utvärderingen omfattar tre webbkurser: *Fritidshemmets undervisning*, *Fritidshemmets uppdrag* och *Utomhusdidaktik*. Dessa kurser finns tillgängliga tillsvidare för ett obegränsat antal deltagare på Skolverkets utbildningsplattform Learning Management System (LMS). Skolverket har upphandlat externa aktörer för framtagande och publicering av kurserna till en kostnad om drygt 3,4 miljoner kr.

De tre webbkurserna har utvärderats via uppföljningsfrågor i LMS som ger statistiska grunddata om deltagarna. Som komplement har fördjupande telefonintervjuer med ett urval av deltagare, rektorer och huvudmän genomförts. Detta är första gången som Skolverket använder data från LMS i en utvärdering. LMS är en utbildningsplattform som innehåller ett uppföljningssystem som är under utveckling, vilket innebär att tillgången till statistik och statistikens kvalitet är ett pågående utvecklingsarbete. Syftet är att deltagarna besvarar uppföljningsfrågorna i systemet vid avslutad kurs. Det har dock varit möjligt att besvara frågorna även om kursen inte har avslutats. Vi saknar därför uppgift om hur många som faktiskt har genomfört hela webbkurserna. Det har också gått att besvara uppföljningsfrågorna flera gånger samt att ge flera svarsalternativ på frågor där svarsalternativen borde ha varit uteslutande. I utdraget ur uppföljningssystemet har vi därför exkluderat de användare som har besvarat frågorna flera gånger eller som har angivit flera svarsalternativ på samma fråga. Vid bedömning av statistiken från uppföljningssystemet i sin helhet kan det konstateras dels att antalet respondenter per webbkurs är lågt, dels att antalet varierar för varje fråga eftersom frågorna inte är tvingande. Vi ser genomgående stora likheter i deltagarnas uppfattningar om de tre kurserna både vad gäller svaren på uppföljningsfrågorna och deltagarnas intervjusvar. Vi har därför valt att redovisa webbkurserna samlat. I de fall vi ser skillnader mellan webbkurserna i intervjusvaren redovisar vi dessa. Att göra jämförelser mellan de tre kurserna utifrån det statistiska underlaget är dock inte möjligt eftersom det är för få respondenter för att signifikanspröva datan i uppföljningssystemet. I resultatredovisningen av deltagarnas svar på uppföljningsfrågorna redovisar vi endast övergripande mönster och svaren får ses som exempel.

---

⁵ Vid utskicket studsade två e-postadresser. Dessa respondenter togs då bort vilket ger ett utskick till 72 personer.

Antalet respondenter som har besvarat uppföljningsfrågorna för kursen *Fritidshemmets undervisning* varierar mellan 26 och 34 beroende på fråga. Totalt var 206 användare registrerade på kursen den 30 augusti 2019. Kursen *Fritidshemmets uppdrag* uppföljningsfrågor hade som mest 235 respondenter och som minst 222 beroende på fråga. Det totala antalet registrerade användare vid utvärderingsperiodens slut var 1199. Kursen *Utombusdidaktik*s uppföljningsfrågor hade mellan 45 och 51 respondenter beroende på fråga. Vid ovan nämnd tidpunkt var 256 användare registrerade.

Beträffande intervjuerna som kompletterar den statistiska uppföljningen har urvalet av intervjupersoner baserats på data från LMS om deltagarnas huvudmannskap, geografiska hemvist, kommunstorlek, avhopp samt upplevda nöjdhet med och nytta av kursen. I urvalet föreligger en spridning mellan dessa variabler. För varje webbkurs har fem deltagare, tre rektorer och tre huvudmän intervjuats. Ambitionen var att intervjua ett urval av rektorer och huvudmän för de kursdeltagare som ingick i urvalet för intervjustudien. Detta var dock inte möjligt i samtliga fall och vi har därför intervjuat vissa rektorer och huvudmän till deltagare som inte ingår i urvalet. Totalt har vi genomfört 33 intervjuer för de tre webbkurserna.

Disposition

I nästkommande avsnitt presenterar vi de olika fortbildningsinsatserna utifrån målgruppernas uppfattningar om förutsättningarna för deltagande i kurserna och kursernas nytta, form och avtryck i verksamheterna. Inledningsvis presenteras resultatet för kursen *Språk och kommunikation* samt matematiska uttrycksformer för förskoleklassen. Därefter följer den samlade redovisningen av de tre webbkurserna, *Fritidshemmets undervisning*, *Fritidshemmets uppdrag* och *Utombusdidaktik*. Därefter ges en bild av huvudmäns och rektorers arbete med kompetensutveckling idag, deras bild av Skolverkets kompetensutvecklingsinsatser samt deras fortsatta behov av kompetensutveckling. Avsnittet avslutas med en diskussion som knyter an till vår delredovisning av uppdraget 2018.

Kursen språk och kommunikation samt matematiska uttrycksformer för förskoleklassen

Om deltagarna

Kursen *Språk och kommunikation samt matematiska uttrycksformer för förskoleklassen* riktar sig framförallt till personal i förskoleklassen som arbetar som lärare eller förskollärare och som saknar behörighetsgivande utbildning och därmed också legitimation. Vid mån av plats kan även utbildade förskollärare som arbetar i förskoleklass delta i kursen.

Antalet platser på de fem kurser som ingår i utvärderingen var fler än vad som efterfrågades. Anmälningarna till kurserna täckte knappt 70 procent av de erbjudna platserna (105 av 156 platser), och antalet deltagare som faktiskt genomförde utbildningen var endast 74 personer, vilket motsvarar knappt hälften av de erbjudna platserna på kursen. De olika lärosätena som ger kurserna har olika upplägg för sina kurser, där vissa har erbjudit fysiska träffar i kombination med webbstudier och

andra endast har erbjudit webbstudier på distans. I detta avsnitt beskriver vi yrkesbakgrund och antal år i yrket bland de 46 deltagare som har besvarat enkäten (vilket motsvarar 63 procent av deltagarna på kurserna som har utvärderas).

Majoriteten arbetar som förskollärare

Deltagarna har olika yrkesbakgrund. Drygt 55 procent arbetar som förskollärare. Därefter följer lärare, närmare 20 procent och fritidspedagoger, 15 procent. Övriga anger svarsalternativet barnskötare eller annat. Av de fem intervjuade deltagarna är två fritidspedagoger, en barnskötare och två anger att de inte har behörighet. Närmare 40 procent uppger att de har en förskollärexamen. Övriga anger att de inte har det.

Antal år i yrket varierar mellan deltagarna

Hur länge deltagarna har arbetat i förskoleklass varierar. På frågan om hur många år man sammanlagt har arbetat i förskoleklass anger majoriteten att de har arbetat i 3–5 år, närmare 45 procent, samt i 10 år eller längre, närmare 30 procent. Övriga har svarat upp till två år eller 6–9 år.

En övervägande majoritet, 85 procent, arbetar i huvudsak i en kommunal skola. Övriga arbetar i fristående skolor.

Genomförande

Kursen är på 15 högskolepoäng och ges på kvartsfart. I detta avsnitt beskriver vi hur deltagarna har uppfattat genomförandet, hur de har fått reda på att kursen fanns, vem som har tagit initiativ till deras deltagande, vilka förutsättningar de har fått för att delta samt hur de uppfattar kursens svårighetsgrad.

Majoriteten av deltagarna har själva tagit initiativ till att delta

Det sätt på vilket deltagarna har fått reda på att kursen fanns varierar. Knappt hälften av deltagarna som besvarat enkäten, drygt 45 procent, anger att de fått reda på att kursen fanns via Skolverkets webbplats Skolverket.se. Övriga, 35 procent, svarar via rektor eller kollegor, närmare 15 procent via sociala medier. Övriga svarar via den högskola/universitet som ger kursen eller annat.

På frågan om vem som tagit initiativ till deltagande svarar drygt 70 procent att det var de själva som tog initiativ till att delta i kursen. Drygt 25 procent svarar att det var rektor som tog initiativ, övriga att det var kollegor på skolan.

De flesta, närmare 85 procent, anger att universitetet/högskolan har givit tillräckligt med information inför kursens start i mycket stor eller ganska stor utsträckning.

Övriga, drygt 15 procent anger i ganska liten eller mycket liten/ingen utsträckning. Även i intervjuerna med deltagarna framkommer det att det antingen är de själva eller rektor som har tagit initiativ till deras deltagande. En av de intervjuade berättar att hon inte hade tagit steget själv men att det kändes roligt att bli tillfrågad av rektorn. En annan av de intervjuade, som själv tog initiativ att delta, gav uttryck för att hon arbetat länge i förskoleklass men saknar behörighet och ville ha en djupare förståelse för matematik och språk. Några av de rektorer som intervjuats och vars personal har deltagit i kursen säger bland annat att de tog initiativ i syfte att ge bättre förutsättningar för de i personalen som saknar behörighet. En rektor förtydligar att

syftet med deltagandet främst var att öka samsynen kring hur undervisningen ska bedrivas på skolenheten.

Majoriteten av deltagarna har deltagit i hela kursen

Majoriteten av de som besvarat enkäten, drygt 90 procent, har angivit att de tagit del av hela kursen, övriga att de tagit del av delar av kursen. Av de som angivit att de delvis tagit del av kursen anger en majoritet, 75 procent, att det beror på att de inte hade möjlighet att vara borta från undervisningen. Övriga, 25 procent, har svarat att det var en lång resväg till lärosätet. Ingen av deltagarna har valt något av de andra svarsalternativen, att studierna var för lätta/svåra eller att de inte var tillräckligt studievana.

En av de intervjuade deltagarna valde att endast delta i den del av kursen som handlade om språk- och kommunikation eftersom det blev för stressigt att hinna med båda delarna. Här var det inte kursupplägget det var fel på utan snarare att språket kändes viktigt att prioritera. Deltagaren menade att de redan undervisar i matematik på ett varierat sätt och att de såg att det fanns möjlighet att arbeta vidare med matematik utifrån Skolverkets material vid ett senare tillfälle.

Förutsättningarna för att delta varierar

Vad gäller förutsättningar för deltagande i kursen i form av tid och resurser framkommer att deltagarna har haft olika förutsättningar för sitt deltagande. Här anger drygt hälften att rektor i ganska liten eller mycket liten/ingen utsträckning alls har givit dem tillräckligt med undervisnings- och planeringsfri tid för att delta i kursen. Det är ungefär samma fördelning vad gäller deltagarnas enkätsvar på frågan om de tycker att rektor har säkerställt att vikarier har tagit över lektionerna. Drygt 40 procent anger att de i ganska stor eller mycket stor utsträckning har fått tillräckligt med undervisnings- och planeringsfri tid från rektor för att delta i kursen.

Dessa olika förutsättningar avspeglas även i intervjuerna med deltagarna där ett par berättar att de har fått den tid de behövde i form av nedsatt tjänst och andra har fått studera på sin fritid.

I intervjuerna med rektorerna framkommer att de har frigjort tid för deltagande i kursen dels genom att ta in vikarier som kunde ta över undervisning, dels genom att frilägga planeringstiden för deltagaren till förmån för studier vissa tider per vecka, dels genom att flytta om i schemat så att det har varit möjligt att studera under arbetstid. Ett par rektorer menar att tidsaspekten varit särskilt problematisk. Det krävs en hög bemanning i förskoleklassen och det finns varken ekonomi eller möjlighet att få in vikarier som kan avlasta. En rektor menar att det ligger i rollen att säkerställa att det finns kompetenta medarbetare på plats. För detta behöver man avsätta resurser för att höja kvalitén och vara lite kreativ och hitta lite olika lösningar. I intervjuerna med huvudmännen framkommer att de uppmuntrar till kompetensutveckling. En huvudman lyfter fram rektorns roll, att det är rektor som är ansvarig för att lösa kompetensutvecklingen.

I enkäten till deltagarna ställdes även frågan om rektor har avsatt ekonomiska resurser för deltagarnas resor till och från universitetet/högskolan. Här svarar närmare 60 procent att rektor har gjort det i mycket liten eller ingen utsträckning alls. Därefter följer närmare 25 procent som svarade i mycket eller ganska stor utsträckning.

Övriga har angivit svarsalternativet kan inte ta ställning. I fritextsvaren i enkäten anger några att deras kurs har varit på distans så det har inte varit aktuellt med resekostnader. Flera anger i fritextsvaren att de har fått bekosta studiematerial och resor själva.

På frågan om hur deltagarna ser på formen för kursen, webbkurs helt på distans eller i kombination med några träffar på lärosätena, gav ett par av de intervjuade uttryck för att det var optimalt med distanskurs. Det krävdes inga resor utan kursträffarna var i seminarieform över nätet. En annan av de intervjuade berättar att kursen innehöll ett par träffar vilket var mycket givande, framförallt erfarenhetsutbytet med kollegor från andra huvudmän. Även de intervjuade rektorerna resonerar kring formen för kursen. De menar att webbkurs är bra rent praktiskt på så sätt att det sparar restid. Samtidigt ser de fördelar med de fysiska träffarna på plats på lärosätet och framhåller vikten av fysiska mötet och diskussioner. En rektor menar att det är viktigt att det finns olika alternativ. För vissa passar distanskurs bäst medan andra föredrar fysiska träffar.

Majoriteten uppfattar kursens svårighetsgrad som lagom

I enkäten ställdes frågan om hur deltagarna uppfattade kursens svårighetsgrad. En majoritet, närmare 90 procent, anger att kursen har varit lagom svår. Övriga svarar för svår och kan ej bedöma. Deltagarna fick ge sin bild av i vilken utsträckning kursen har varit baserad på relevant forskning. Majoriteten, menar att så var fallet i mycket eller ganska stor utsträckning, 90 procent.

I intervjuerna med deltagarna framkommer att kursens innehåll stämde väl överens med deltagarnas behov och att den har bidragit till en fördjupning i ämnena. En intervjuad deltagare uttryckte det som att kursen har bekräftat att de gör mycket rätt redan, bland annat utifrån de metoder som redan används i verksamheten. I intervjuerna lyftes också värdet av att träffa kollegor från andra huvudmän och utbyta erfarenheter.

Även rektorerna som intervjuats instämmer i deltagarnas uppfattning om att kursens innehåll stämde väl överens med behoven av kompetensutveckling, bland annat kursens fokus på språk och matematik samt möjligheten att ge obehörig personal mer kompetens även i teorin istället för bara i praktiken/klassrummet.

Nyttan med kursen

En majoritet av deltagarna upplever att de har haft nytta av kursen

En övervägande majoritet av de som besvarat enkäten tycker att kursen har givit dem teoretiska kunskaper inom både områdena språk och kommunikation och matematiska resonemang och uttrycksformer. Ur enkätsvaren kan vi utläsa att närmare 90 procent anser att kursen i mycket eller ganska stor utsträckning har givit dem teoretiska kunskaper inom kursens två övergripande områden. Det är dock något fler som i mycket stor utsträckning upplever att de fått teoretiska kunskaper inom området matematiska resonemang och uttrycksformer jämfört med området språk och kommunikation.

Vi har även frågat i vilken utsträckning de svarande tycker att de har fått kunskap om bedömning inom respektive område. Närmare 85 procent av de svarande uppger att kursen i mycket stor utsträckning eller i ganska stor utsträckning har gett dem

detta inom området språk och kommunikation. Inom området matematiska uttrycksformer anser närmare 80 procent detta i mycket stor eller i ganska stor utsträckning.

Vad gäller i vilken utsträckning respondenterna tycker att kursen har gett dem verktyg för att variera sina arbetssätt och arbetsformer i undervisningen ser vi vissa skillnader mellan de två områdena. Inom området språk och kommunikation är det drygt 75 procent som anser detta i mycket stor eller i ganska stor utsträckning. Motsvarande andel för området matematiska uttrycksformer och resonemang är drygt 90 procent.

Vi ser även vissa skillnader i svaren mellan de två områdena vad gäller i vilken utsträckning deltagarna anser att kursen har givit dem verktyg att anpassa undervisningen för elever med olika förutsättningar. Närmare 75 procent av respondenterna anser att kursen i mycket stor eller i ganska stor utsträckning har bidragit till detta inom området språk och kommunikation. Inom området matematiska uttrycksformer och resonemang är motsvarande andel drygt 85 procent.

Deltagarna har även fått uppge i vilken utsträckning kursen har ökat deras självförtroende i deras yrkesroll. En övervägande majoritet av de som besvarat enkäten, närmare 90 procent, anser detta i mycket stor eller ganska stor utsträckning. Avslutningsvis menar drygt 85 procent av de som besvarat enkäten att kursen i mycket eller ganska stor utsträckning har ökat deras engagemang för arbetet.

En betydande majoritet av deltagarna uppger att de har haft nytta av kursen vad gäller samtliga av de olika aspekter som efterfrågas i enkäten. Enkätsvaren tyder samtidigt på att den upplevda nyttan av området matematiska resonemang och uttrycksformer är större, jämfört med området språk och kommunikation inom samtliga aspekter utom "bedömning". Även i de kompletterande intervjuerna med deltagare fick intervjupersonerna resonera kring vilken nytta de haft av kursen som helhet eller av de två områdena. Vissa intervjupersoner nämner att de, genom sitt deltagande, har fått en värdefull fördjupning i ämnena. Genom att ta del av aktuell forskning och litteratur känner de sig mer uppdaterade och därigenom tryggare i sitt arbete och har en ökad förståelse för olika didaktiska frågor. En intervjuperson upplever det som positivt att i högre grad kunna luta sig på vad forskningen säger och mindre på eget tyckande och förutfattade meningar. En deltagare nämner särskilt att det varit en ögonöppnare att matematik kan vara så många olika saker och att det är någonting som alla kan bli bra på med rätt träning. Detta har ökat intresset och engagemanget i arbetet. En annan intervjuperson betonar att det har varit särskilt nyttigt att tillsammans med andra gå igenom och diskutera de nya bedömningsstöden och att detta ger en känsla av ökad trygghet i arbetet. Kursen, och då särskilt området matematiska uttrycksformer och resonemang, tycks även ha givit deltagarna uppslag på praktiska övningar och arbetsmetoder som de ser att de kan ha nytta av i sitt arbete. En intervjuperson nämner att den största nyttan med kursen är att få bekräftat att du redan idag arbetar på rätt sätt, vilket ökar självkänslan i din yrkesroll.

Otydligt vad kursen leder till

Deltagare som saknar behörighet uttrycker i intervjuerna att det hade varit önskvärt att en lärosätesutbildning på 15 poäng hade kunnat ge behörighet att arbeta med

undervisning i förskoleklassen. Dessa deltagare har i de flesta fall en lärarlegitimation för undervisning i andra skolformer och många års yrkeserfarenhet och upplever därför att steget inte borde vara så långt för att få behörighet att arbeta även inom förskoleklassen. Att genomföra en helt ny utbildning känns alltför omfattande och deltagarna efterfrågar någon form av snabbspår.

En deltagare upplevde att kommunikationen kring vad deltagandet i kursen skulle ge var otydlig, både för henne och hennes rektor. Skulle deltagandet kunna räcka till för att få behörighet? Även under deltagandet i kursen förde deltagaren diskussioner med lärarna om möjligheten att få tillgodogöra sig kursen som en del i en lärarutbildning. Hon reflekterar vidare över om oklarheterna till vad kursen mer konkret skulle ge för status kan vara en anledning till att det var så få deltagare. Om det inte var tydligt ens för rektorerna vad kursen skulle leda till mer konkret, kanske de valde att inte skicka inbjudan vidare till sin personal.

Denna bild återspeglas i en intervju med en rektor som beskriver att den obehöriga förskoleklassläraren själv hade hittat kursen på Skolverkets hemsida då denne sökte information om möjligheterna att utbilda sig till F-3-lärare. Rektorn tycks vid intervjutillfället fortfarande tro att kursen faktiskt skulle ge ett bidrag på vägen mot behörighet och han uttrycker att han godkände lärarens deltagande eftersom han är mån om att få behörig personal.

Deltagandet i kursen har haft visst genomslag i verksamheterna

I intervjuerna har vi ställt frågor, både till deltagare och till deras rektorer, om vilken eventuell påverkan deltagandet i kursen har haft på verksamheten. Samtliga deltagare nämner att de har testat och applicerat det de har lärt sig i sitt arbete. En intervjuperson nämner att han har börjat arbeta mer strukturerat med högläsning, för att utöka barnens ordförståelse och ordförråd, utifrån den kunskap som området språk och kommunikation har givit. En annan nämner att hon använder flera av de praktiska övningarna från området matematiska uttrycksformer och resone-mang i matematikundervisningen och i arbetet med att lära ut programmering. Ytterligare två deltagare nämner särskilt att kursen har bidragit till att de planerar och utvärderar sin undervisning på ett bättre sätt och att detta har skapat en mer sammanhållen och genomtänkt undervisning.

Även rektorerna ger exempel på hur den som deltagit i kursen har bidragit till införandet av nya övningar och arbetssätt, vilket i vissa fall även har spridit sig till andra medarbetare. En rektor har noterat att kursen har bidragit till en ökad energi och vilja att prova nya saker hos flera medarbetare. Deltagaren har fått prova på att genomföra uppgifter i klassrummet medan kursen har pågått, vilket inte bara har utvecklat deltagaren, utan även andra medarbetare. En rektor nämner att det ännu är för tidigt att uttala sig om vilket avtryck detta kommer att ge, men ser att kursen har skapat goda förutsättningar för nya arbetssätt.

Bristande förutsättningar för kollegialt lärande

En viktig förutsättning för att kursen ska få genomslag i verksamheten är att det skapas förutsättningar för detta, bland annat genom strukturerad kollegial spridning av kunskaper och lärdomar. I intervjuerna har vi frågat deltagarna om hur de har

uppfattat förutsättningarna för kollegialt lärande. Vi har även frågat rektorerna om hur de har arbetat för att säkerställa att kursen ger avtryck i verksamheten. I intervjuer med deltagare framkommer att de inte i någon större utsträckning upplever att det har funnits någon tydlig uttalad plan för att sprida kunskapen. Lärandet tycks vara lite ad hoc-mässigt och bygga på initiativ av den som gått kursen. Detta sägs till viss del bero på tidsbrist, men även på att det saknas tydliga former för kollegialt lärande. Några nämner att de ännu inte har hunnit genomföra ett mer strukturerat kollegialt lärande, men att detta troligtvis kommer att ske framöver. Någon nämner att de har haft en nära kontakt med rektor under genomförandet av kursen, vilket skapar goda förutsättningar för att kursen ska ge ett bredare avtryck i verksamheten.

Avsaknaden av en tydlig plan för spridning av lärdomar bekräftas även i intervjuerna med rektorer. De ger dock vissa exempel på genomförda insatser som syftar till att sprida lärdomar, så som mötesplatser för hela kollegiet samt en kontinuerlig dialog med deltagaren kring vilka uppgifter och nya arbetssätt som har testats i klassrummet. I och med att rektor har kännedom om detta kan hon se till att de mest lyckade arbetssätten sprids till övriga medarbetare.

Skolverkets tre webbkurser

I detta avsnitt gör vi en sammantagen redovisning av webbkurserna *Fritidshemmets uppdrag*, *Fritidshemmets undervisning* och *Utombusdidaktik*. Vi beskriver vilka yrkesgrupper som har deltagit i webbkurserna samt hur deltagarna, rektorer och huvudmän upplever kursernas genomförande och nytta.

Om deltagarna

Webbkurserna *Fritidshemmets uppdrag* och *Fritidshemmets undervisning* riktar sig till all personal i fritidshemmet samt till rektorer med ledningsansvar för fritidshemmet. Totalt var 206 respektive 1 199 användare registrerade på dessa kurser till och med den 30 augusti 2019 då utvärderingsperioden avslutades. Webbkursen *Utombusdidaktik* riktar sig däremot till personal som arbetar i både förskoleklass och på fritidshem. Antalet registrerade användare för denna kurs var 256 vid ovan nämnda tidpunkt. Det är dock endast ett mindre antal användare som har besvarat de uppföljningsfrågor som vår utvärdering bygger på.

För *Utombusdidaktik* saknas statistik i uppföljningen om deltagarnas yrkesbakgrund, men den sammantagna statistiken för *Fritidshemmets uppdrag* och *Fritidshemmets undervisning* visar att lite mindre än hälften som besvarat webbkursernas uppföljningsfrågor arbetar som fritidspedagoger, ungefär lika många arbetar som annan pedagogisk personal. Ett fåtal har angivit att de är lärare i fritidshem.

Genomförande

Initiativ till deltagande

Intervjuer med deltagare i webbkurserna visar på att det i vissa fall är rektor som har identifierat kurserna som relevanta och föreslagit dem för sin personal, men i många fall är det deltagaren själv eller i samråd med kollegor som hittat kurserna och fattat beslut om att delta. En rektor beskriver att kursen *Fritidshemmets uppdrag*

identifierades som relevant med utgångspunkt i det systematiska kvalitetsarbetet och en annan rektor säger i intervjuerna att denna kurs har varit obligatorisk för alla med fast anställning och att de som inte har fast anställning har fått välja om de vill gå kursen. Flera av de intervjuade som tagit del av *Fritidshemmets undervisning* menar, på liknande sätt, att alla i personalgruppen som ville fick delta, att detta var prioriterat och att deltagandet, i något fall, har varit obligatoriskt. Vi kan konstatera att det, i de fall då rektor har identifierat behovet av en kurs, ofta är flera anställda i verksamheten som har fått gå kursen samtidigt. I de fall då deltagarna själva har valt att delta har de i regel varit ensamma om att delta på arbetsplatsen. En av de intervjuade deltagarna i *Fritidshemmets undervisning* som arbetar som fritidshemsutvecklare berättar att det var svårt att få gensvar i kommunen för kompetensutveckling, eftersom det är svårt att avsätta tiden för fritidshemmets personal, och att det därmed bara var några få som fick delta. En intervjuperson som själv tagit initiativ till att delta i kursen *Fritidshemmets uppdrag* berättar hur hon själv upplevt ett behov av att lära sig mer om fritidshemmets uppdrag och verksamhet då hon under det senaste året blivit ansvarig för fritidsverksamheten, trots att hon inte har någon formell utbildning för detta. Några deltagare i kurserna *Fritidshemmets uppdrag* och *Fritidshemmets undervisning* beskriver att personalen tillsammans hade identifierat ett behov av kompetensutveckling, bland annat i och med att verksamheten fått många nyanställda.

I intervjuerna med deltagare i kursen *Utombusdidaktik* och deras rektorer framkommer det att det i de flesta fall är på eget initiativ som personalen har identifierat och deltagit i kursen. I flera av intervjuerna med deltagare i denna kurs framkommer att deltagarna sett kursen som ett sätt att uppdatera och utvecklas i sitt arbete. Detta stärks av data från uppföljningsfrågorna som visar på att en majoritet av respondenterna anger att de fick kännedom om kursen via Skolverkets hemsida, övriga via rektor eller kollegor eller på annat sätt. I uppföljningen av *Utombusdidaktik* ställde vi även frågan ”Har du genomfört kursen på egen hand eller i samverkan med kollegor?”. En övervägande majoritet av deltagarna som har besvarat frågan anger att de har genomfört kursen på egen hand medan ett fåtal har genomfört kursen i samverkan med kollegor.

Deltagarna överlag nöjda med kursernas innehåll – men önskar viss fördjupning

Även av intervjuerna framgår att de flesta deltagare på ett övergripande plan tycks vara nöjda med webbkursernas innehåll. Även rektorerna uppger att de har en övervägande positiv bild av kurserna. För kursen *Fritidshemmets uppdrag* framgår dock av intervjuerna att den upplevda relevansen av kursen till stor del tycks bero på deltagarnas tidigare kunskaper. Utbildade fritidshemspedagoger som arbetat länge i fritidshemmet beskriver i intervjuerna att kursens innehåll har varit allt för grundläggande för att ge något verkligt mervärde, medan deltagare med liten erfarenhet av fritidshemmets verksamhet i större utsträckning tycks ha uppfattat innehållet som informativt och heltäckande. Både deltagare och rektorer lyfter i intervjuerna att kursen *Fritidshemmets uppdrag* ger en bra introduktion till fritidshemmets verksamhet genom den tydliga kopplingen till läroplanen. I intervjuer och fritextsvar uppger deltagare särskilt fram att aktiviteten om digitala verktyg har varit

väldigt givande och ett flertal deltagare uppger att tipsen de fick för arbete inom detta område har varit väldigt användbara.

De intervjuade deltagarna i kursen *Fritidshemmets undervisning* är överlag mycket nöjda med kursens innehåll och berättar att kursen stämde väl överens med deras behov av kompetensutveckling. Denna bild avspeglas också i intervjuerna med rektorerna. Intervjupersonerna lyfter fram drama och estetiska läroprocesser och flerspråkighet som viktiga områden och även att det varit bra att kunna ta del av den senaste forskningen. Även deltagarna i kursen *Utombusdidaktik* är övervägande mycket nöjda med kursens innehåll. En av deltagarna säger att hon fick många aha-upplevelser samtidigt som hon friskade upp minnet med kunskaper. En av skollärarna påtalar att deras skolenheter ligger på landsbygden och att det då finns ett behov av ökad kompetens inom utombusdidaktik. Det gör att de kan dra större nytta av sin utombusmiljö.

Samtidigt uttrycker många deltagare önskemål om att få fördjupa sig mer och få fler konkreta tips inom vissa områden. Detta gäller särskilt för kursen *Fritidshemmets uppdrag*, där många deltagare upplever att innehållet legat på en väldigt grundläggande nivå. Här hade deltagarna, bland annat, önskat ett mer djupgående och utvecklat innehåll med tips och idéer som är genomförbara i stora barngrupper. Även deltagarna i kurserna *Fritidshemmets undervisning* och *Utombusdidaktik* uttrycker dock att de hade önskat sig ytterligare fördjupningar inom olika ämnen och områden. Deltagare i *Fritidshemmets undervisning* skulle gärna hade velat fördjupa sig i området skol-samverkan och deltagare i *Utombusdidaktik* efterfrågar till exempel filmer med olika teman där man kan få praktiska tips på hur man täljer, lagar mat och bygger vindskydd med barnen. Gemensamt för alla tre kurserna är att deltagarna hade önskat sig ytterligare fördjupningar kring elever med särskilda behov. Det handlar, bland annat om att de vill ha fördjupad kunskap om elever med särskilda behov och diagnoser, och konkreta verktyg för att arbeta med dessa elever på ett bättre sätt. En deltagare i kursen *Utombusdidaktik* beskriver, exempelvis att hen gärna hade sett en fördjupning i hur man kan genomföra de utombusdidaktiska övningarna med elever som har funktionsnedsättningar. Flera deltagare önskar även kunskap och konkreta tips på hur man bäst arbetar med nyanlända barn och elever.

Webbkurser – ett uppskattat format med vissa utmaningar

Både kursdeltagarna och deras rektorer uttrycker sig positivt till formen för kurserna. Av intervjuer och fritextsvar framkommer att de uppskattar det flexibla upp-lägget som en webbkurs erbjuder, där det går att anpassa studietakten efter de egna förutsättningarna och att det går att genomföra kursen när och var man vill. Nyttan med att inte fysiskt behöva ta sig till en specifik plats framhålls särskilt av deltagare och rektorer i glesbygdsområden, då det kan krävas flera timmars resetid och övernattningslösningar för att närvara vid en fysisk träff. Rektorerna betonar att en stor fördel med webbkurser är att de blir mer tillgängliga och att fler i personalen därmed kan genomföra dem. Det kan annars vara svårt att avsätta tid för utbildning, inte minst i fritidshemmet. Kursdeltagarna beskriver att en ytterligare fördel med en webbkurs är att det går att fördjupa sig i utvalda delar när man vill samt att formen gör det möjligt att repetera, pausa och backa tillbaka i innehållet. Detta skapar förutsättningar för att reflektera över innehållet och därmed för ett mer långsiktigt

lärande. Vissa intervjupersoner lyfter dock fram vissa tekniska utmaningar med det digitala formatet, bland annat att det har varit svårt att komma vidare eller backa tillbaka till rätt plats i verktyget eller att det var svårt att hitta reflektionsfrågorna. Flera kursdeltagare nämner samtidigt att kurserna har varit lätt att följa och förstå och att det varit bra med lite text att läsa på varje sida. Någon berättar att hen generellt har svårt för distansutbildning men att det i detta fall fungerade bra eftersom det fanns många filmer och att kurserna var tydliga. Blandningen av text och film tycks vara ett uppskattat upplägg. Deltagarna i samtliga kurser tycker att särskilt film är en bra form för att förmedla kunskap och flera deltagare beskriver att filmerna har varit lärorika och gett många praktiska tips. Ett antal deltagare nämner samtidigt i intervjuer och i enkätens fritextsvar att en av kursens brister är att de exempel som ges i filmerna inte alltid återspeglar verkligheten. Det kan då handla om att barngrupperna är mycket större i verkligheten eller att Skolverket visar upp en inom- eller utomhusmiljö som är mer varierad än den miljö som deltagarna har på sina skolor och fritidshem. Deltagarna menar att det hade varit mer värdefullt att få exempel på hur de kan hantera utmaningar och problem utifrån hur verksamheten de facto ofta ser ut.

Upplevelsen hur väl det kollegiala lärande via webben har fungerat skiljer sig åt mellan olika deltagare. Några deltagare tycker att det kollegiala utbytet via nätet har fungerat bra och några nämner att de, i viss mån, har kunnat föra diskussioner med andra deltagare på nätet. Andra tycker att chattfunktionen inte används på ett sätt som främjar utbyte och diskussion mellan olika deltagare eller att forumtråden har varit inaktiv. Avsaknaden av kollegialt lärande via webben blir särskilt problematiskt i de fall då en enda medarbetare deltar från en skolenhet och därmed inte har någon att diskutera lärdomar med. Några deltagare beskriver de begränsade möjligheterna till utbyte med andra som den stora skillnaden mellan en webbkurs och kurser med fysiska träffar.

Merparten upplever att deras förväntningar infriats och att kurserna varit givande

Att deltagarna överlag tycks vara nöjda med kurserna återspeglas i svaren på uppföljningsfrågorna. I uppföljningen för samtliga kurser ställdes frågan "I vilken utsträckning motsvarade webbkursen dina förväntningar?". Drygt hälften av deltagarna har angivit att respektive kurs motsvarade deras förväntningar i stor eller i mycket stor utsträckning. Omkring en tredjedel anser att kurserna gjorde det i varken stor eller liten utsträckning, medan ett mindre antal svarar i liten eller i mycket liten utsträckning. På frågan "I vilken utsträckning upplevde du webbkursen givande som helhet?" svarar en majoritet av de som gått kurserna *Fritidshemmets uppdrag* och *Fritidshemmets undervisning* i stor eller i mycket stor utsträckning. För kursen *Utombusdidaktik* tycks deltagarna i något större utsträckning uppleva kursen som givande.

...men flera deltagare beklagar att kurserna inte leder till behörighet eller ökad status

Flera av deltagarna lyfter i intervjuerna särskilt fram att det är en nackdel att kursdeltagandet varken ger behörighet, licens eller betyg och att man därmed inte får högre status inom fritidshemmet genom att delta i kurserna. Det förs fram önskemål om att kurserna kunde vara en del av ett längre program eller att man skulle

kunna tillgodoräkna sig kurserna om man har en äldre förskolläraryr utbildning och ge behörighet.

Lokala förutsättningar för deltagande

Flera av deltagarna i de tre webbkurserna uppger att de har genomfört kurserna helt eller delvis på sin fritid. I vissa fall har de tagit del av en kurs utan att rektor varit medveten om detta. Deltagarna beskriver lite olika upplägg för hur de har löst sitt kursdeltagande. En deltagare i *Fritidshemmets undervisning* beskriver att medarbetarna tagit fram ett upplägg tillsammans med biträdande rektor som innebar hemstudier varje vecka och därefter träffar för kollegiala samtal ungefär en gång varannan vecka på kvällarna. En annan av de intervjuade deltagarna i *Fritidshemmets undervisning* beskriver ett schema där de skulle gå ifrån undervisningen en timme i taget för att studera. Detta var dock svårt i praktiken för att det dels var lite kort med en timme, dels var svårt att gå ifrån verksamheten. Trots stöd från rektor och kollegor samt en undervisningsfri dag för att slutföra kurserna blev det mycket studier på fritiden. Deltagarna i samtliga av de tre kurserna ger liknande bilder och beskriver hur de har genomfört hela eller delar av kurserna på fritiden. Några av de deltagare som har genomfört kurserna på fritiden uppger att de har fått kompensationsledigt för den nedlagda tiden.

Intervjuerna med rektorerna bekräftar deltagarnas bild av förutsättningarna för att delta i kurserna. Rektorerna beskriver hur tidsbrist, för få dagar för kompetensutveckling, och bristande ekonomiska förutsättningar försvårar kompetensutveckling av personalen. En rektor nämner att hon har avsatt tid för att alla i personalen skulle kunna gå kursen *Fritidshemmets uppdrag*, men att det i praktiken hade varit svårt att få detta att fungera i verksamheten. Rektorerna beskriver även olika typer av upplägg för att frigöra tid för studier, allt från spridda timmar här och där till hela dagar avsatta. Flera rektorer nämner också vikten av inplanerad gemensam diskussions- och reflektionstid. Flera intervjupersoner, både deltagare och rektorer, nämner särskilt att formatet webbkurs, genom sitt flexibla upplägg, lämpar sig särskilt väl för de utmaningar som finns för kompetensutveckling inom fritidshemmet.

Nyttan med kurserna

Syftet med kursen *Fritidshemmets uppdrag* är att öka deltagarnas förståelse för fritidshemmets uppdrag och att ge dem ökad kunskap om nyanlända och flerspråkiga elevers lärande samt fler verktyg för att arbeta med digitalisering. Kursen *Fritidshemmets undervisning*, som är en påbyggnadskurs relaterad till ovan nämnda kurs, syftar däremot till att ge deltagarna en ökad förståelse för fritidshemmets undervisningsuppdrag, utforskande och språkutvecklande arbetssätt, skapande uttrycksformer, samt en ökad kunskap om begränsande normer och goda värden. Slutligen är syftet med kursen *Utombusdidaktik* att öka deltagarnas kunskaper om utombuspedagogikens positiva effekter på elevers lärande och hälsa samt att ge deltagarna fler verktyg att undervisa utomhus. I detta avsnitt beskriver vi i vilken utsträckning kursdeltagarna anser att kurserna har uppfyllt aktuellt syfte, samt vilka andra eventuella effekter som kurserna har bidragit till för deltagarna och de verksamheter de arbetar i. I uppföljnings- och intervjuvaren ges i stor utsträckning samma bild av nyttan från

deltagandet i alla tre webbkurser. I vissa fall ges konkreta exempel från de olika kurserna.

Deltagandet har bidragit till fördjupade och användbara kunskaper

På uppföljningsfrågan ”I vilken utsträckning upplever du att webbkursen har fördjupat dina kunskaper inom ämnesområdet?” upplever drygt hälften att kurserna gjort detta i stor eller i mycket stor utsträckning, omkring en tredjedel i varken stor eller liten utsträckning, och ett mindre antal i liten eller i mycket liten utsträckning. I uppföljningen frågade vi även i vilken utsträckning deltagarna upplever att kursen har gett dem användbara kunskaper för fortsatt arbete. En majoritet upplever att kurserna har gett dem detta i stor eller i mycket stor utsträckning, knappt en tredjedel svarar i varken stor eller liten utsträckning, och ett fåtal ger svaret i liten eller i mycket liten utsträckning.

En övergripande bild från intervjuerna med deltagarna i kurserna är att den upplevda nyttan tycks variera beroende på vilka förkunskaper de har. De deltagare som har tidigare erfarenhet, eller helt färska kunskaper från universitetet upplever i regel inte att de fått med sig så mycket ny kunskap. Några nämner dock att kurserna trots detta har givit ett mervärde, då de har inneburit en välbehövlig repetition av vad som gäller utifrån läroplanen, samt en bekräftelse av att de metoder och det sätt de arbetar på ligger i linje med läroplanen. Deltagarna i kursen *Utomhusdidaktik* menar att kombinationen av teori och praktiska tips på vad man kan göra inom området utomhusdidaktik är värdefull.

Deltagare med mindre förkunskaper upplever att kurserna har bidragit med värdefulla kunskaper, exempelvis om läroplanens skrivningar, som ger en ökad trygghet i arbetet och ett tydligare sammanhang.

Deltagandet har till viss del bidragit till utveckling av verksamheterna

I intervjuerna med deltagarna ges lite olika exempel på hur man arbetar för att de nya eller fördjupade kunskaperna ska ge avtryck i verksamheterna. Några av de intervjuade ger konkreta exempel medan andra uttrycker att det är för nära inpå avslutad kurs för att de ska ha hunnit arbeta vidare med sina kunskaper. Några nämner bland annat hur gemensam planeringstid eller planeringsdagar används för att diskutera lärdomar. Andra beskriver ett mer individuellt ansvar och arbete, där de själva är ansvariga för att sprida lärdomar till kollegor och säkerställa gemensamma diskussioner. Detta är till stor del beroende av om hela personalgruppen deltagit i kurserna eller endast enstaka personer.

Exempel som de intervjuade deltagarna ger på hur de arbetar för att säkerställa att de nya eller fördjupade kunskaperna kommer till nytta i verksamheterna är bland annat genom att diskutera med kollegor, att repetera innehållet i kurserna tillsammans och påminna varandra om vad de lärt sig. Här lyfter en av intervjupersonerna som deltagit *Fritidsbhemmet undervisning* fram att de som personalgrupp blev påmind om lekens betydelse och att de fick inspiration från kursen att testa nya saker. En deltagare i *Fritidsbhemmets uppdrag* beskriver hur de blev påmind om den pedagogiska planeringen vilket medförde att de uppdaterade sina befintliga planer eller skrev helt nya.

I uppföljningsfrågorna för webbkursen *Utombusdidaktik* ställdes även frågan ”I vilken utsträckning har ni på skolan, som en följd av webbkursen, prövat nya former för att arbeta med utomhuspedagogik?”. Omkring en tredjedel av respondenterna anger att de gjort det i stor eller i mycket stor utsträckning. Ungefär lika många har svarat i varken stor eller liten utsträckning. Övriga ger svaret i liten eller i mycket liten utsträckning eller vet ej. En intervjuad deltagare i denna kurs ger ett exempel på att de planerar utomhusverksamheten på ett helt annat sätt nu än före kursen och att både personal och elever känner en större mening med utomhusundervisningen. En annan av deltagarna i samma kurs menar att personalen vill fortsätta förlägga mycket av undervisningen utomhus eftersom barnen är vana vid att vara utomhus från tiden på förskolan. Denna bild bekräftas även av en intervjuad rektor vars personal deltagit i kursen *Utombusdidaktik*, som säger att personalen planerar verksamheten utomhus vid några tillfällen i veckan med hjälp av de nya eller fördjupade kunskaperna.

I intervjuerna med deltagarna i *Fritidsbemmets undervisning* och *Fritidsbemmets utbildning* framkommer också ett värde i att de nu kan prata på ett annat sätt med lärarna efter deltagandet, att de förstår pedagogik mer och talar samma språk i större utsträckning. Här lyfts också elevperspektivet fram, att de tänker mer på hur de bemöter elever efter att de deltagit i kurserna. Även ett ökat ansvar efter deltagandet i kurserna lyfts fram som en positiv effekt.

Denna bild bekräftas även av en av de intervjuade rektorerna som har utvärderat deltagandet i kursen *Fritidsbemmets undervisning*. Utvärderingen visar att personalen har fått ett gemensamt språk och använder gemensamma begrepp vilket bidragit till att fritidshemspersonal och lärare numera talar samma språk. Att personalen planerar mer och tydligare utifrån läroplanens nya delar/styrdokument, att de tänker mer på sitt kompensatoriska uppdrag samt att de har fått en bekräftelse på att de i mångt och mycket arbetar på rätt sätt är andra effekter.

Ett par av de intervjuade rektorerna beskriver hur det märks att kurserna har gjort avtryck i verksamheten på så sätt att det finns en större medvetenhet om läroplanen, att personalen pratar mer om vad som står i läroplanen och om vilka mål de ska nå. Ett praktiskt exempel från en intervjuad rektor vars personal deltagit i *Fritidsbemmets undervisning* är att personalens kommunikation via sociala medier har förändrats sedan deltagandet. Förr kommunicerades endast en bild med lite text om att de exempelvis hade varit på stranden och lekt med barnen. Nu efter kursen beskriver texten kopplingen mellan aktivitet och mål i läroplanen. Det anser rektorn tyder på en ökad kunskapsnivå.

Förutsättningar för kollegialt lärande varierar mellan deltagarna

Samtliga intervjuade deltagare ger uttryck för att deltagandet har bidragit till diskussioner och kunskapsutbyte mellan kollegor om än i lite olika utsträckning. Detta tycks vara beroende av hur många i personalgruppen som deltagit. Några genomförde kursen tillsammans med samtliga kollegor, andra med någon enstaka kollega, vissa själva. Flera av de intervjuade deltagarna lyfter vikten av att flera, helst alla, i en personalgrupp deltar i samma kurs för att öka möjligheterna till gemensamma diskussioner, få en samsyn och därigenom större avtryck i verksamheterna. Här uttrycker ett par intervjupersoner att det är svårt att sprida lärdomarna till övrig

personal och få något egentligt avtryck när man är den enda som deltagit i en personalgrupp. Flera beskriver hur de tittat på filmer på egen hand för att därefter diskutera och reflektera med kollegorna om hur de kan omsätta kunskapen i praktisk verksamhet. Någon berättar att de spridit lärdomarna till kollegorna som inte deltog genom information och diskussioner.

Huvudmäns och rektorers arbete med kompetensutveckling

Vanligt med någon form av kompetensutvecklingsstrategi

I intervjuerna med huvudmän och rektorer ställde vi frågor om hur de idag arbetar med kompetensutveckling, med särskilt fokus på fritidshemmet och förskoleklassen. Vid intervjuerna med dessa personalgrupper vars personal har deltagit i de fortbildningsinsatser som omfattas av utvärderingen framkommer att det ofta finns någon form av kompetensutvecklingsstrategi för verksamheterna. Dessa strategier tas fram på lite olika sätt och fokuserar på olika aspekter. Några nämner att de genomför utvärderingar och kartläggningar, exempelvis över pensionsavgångar, behörighet och behov framöver. Någon beskriver att de har identifierat behov av kompetensutveckling genom deltagande i Skolverkets fortbildningsinsatser exempelvis genom Samverkan för bästa skola. Någon annan berättar att strategin bygger på ett systematiskt deltagande i Skolverkets olika lyft. En huvudman påtalar sin roll som stöd för rektorerna genom att informera om förändringar i exempelvis styrdokument och till viss del fortbilda dem. Ett par rektorer beskriver att de inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet kartlägger behov tillsammans med medarbetarna inför kommande år. I något fall lyfter de fram försteläraren som ansvarig för utvecklingsinsatser som sker under arbetslagstid och konferenstid. Även mötesplatser av olika slag för personalen och utvecklingssamtal nämns som viktiga arenor för att fånga upp enskilda personers behov av kompetensutveckling. Utifrån detta görs sedan en fortbildningsplan för varje lärares kompetensutveckling.

En rektor beskriver hur de gjorde en genomlysning tillsammans med en lektor i svenska med didaktisk inriktning i syfte att sätta fokus på lärarna för att se om de kunde göra mer med eleverna. Genomlysningen resulterade i olika utvecklingsinsatser för personalen. En annan rektor beskriver hur de arbetar i rektorsområdet med gemensamma träffar där de går igenom delar av läroplanen, jämför hur olika skolor jobbar och vad som fungerar bäst, samt tittar på filmer på skolverket.se och diskuterar dem.

Flera av huvudmännen beskriver alltså hur det på huvudmannanivån görs kartläggningar av behov men poängterar att det därefter ligger i rektorernas uppdrag att hantera behoven och säkerställa att personalen har rätt kompetens. Det är rektorerna som skapar förutsättningar för kompetensutveckling för personalen. Samtidigt visar vår utvärdering tydligt på att just förutsättningarna för kompetensutveckling är bristande och att deltagande i fortbildningsinsatser ofta tycks ske på initiativ från enskilda medarbetare.

Viktigt med särskilda insatser riktade mot obehörig personal

Vad gäller specifik kompetensutveckling för obehörig personal i förskoleklass och fritidshem betonar flera av de intervjuade huvudmännen och rektorerna vikten av

fortbildning för denna grupp. De framhåller vikten av att personalen har kunskap om förändringar och nya läroplansdelar och att all personal på skolan har en gemensam teoretisk referensram och pratar samma språk. En av de intervjuade huvudmännen påtalar betydelsen av kontinuerlig information och gemensamma diskussioner, samt av att informera om nya skrivningar i läroplanen för att därefter exempelvis diskutera hur dessa omsätts i verksamheten. En huvudman beskriver hur de vidareutbildar personalen så att de ska förstå att fritidshemmet är en del av skolan och ett viktigt forum för lärande. Flera intervjuade huvudmän och rektorer berättar att de har särskilda grupper eller nätverk för bland annat personal i fritidshemmet i syfte att skapa förståelse för läroplanen och det uppdrag man har. En huvudman beskriver att fritidshemspersonalen på samtliga skolenheter har en kommunöverskridande grupp med utvalda verksamhetsrepresentanter som samlas åtta gånger per år och jobbar tematiskt med någon fråga på varje träff. Både obehöriga och behöriga får delta i kompetensutvecklingen.

Bilden av Skolverkets kompetensutvecklingsinsatser och fortsatta behov av kompetensutveckling

Utbudet utgör ett bra stöd för verksamheterna

De intervjuade huvudmännen och rektorerna menar att Skolverkets insatser stämmer väl överens med deras behov och att utbudet utgör ett bra stöd för verksamheterna. Flera nämner det stora utbudet och att de inte hinner ta del av allt. Det är därför viktigt att kunna välja ut de delar som verksamheten har särskilt behov av. Skolverkets uppföljningar av fortbildningsinsatserna lyfts fram som positiva. Det ger en möjlighet att tycka till om de insatser man deltagit i. De intervjuade deltagarna har inte så stor kunskap om Skolverkets fortbildningsinsatser generellt. För flera av de som intervjuats har detta varit den första av Skolverkets insatser som de deltagit i.

Det råder varierande uppfattning bland de intervjuade huvudmännen och rektorerna om huruvida det är lätt eller svårt att navigera bland Skolverkets kompetensutvecklingsinsatser. Vissa tycker att det är lätt att hitta det de söker. Andra anser att webbsidan är för omfattande, och att det är svårt att hitta det som de är i behov av för tillfället. Några av de intervjuade deltagarna menar att Skolverkets utbildningsplattform är svårnavigerad. De tycker att det är svårt att gå fram och tillbaka mellan olika moduler och menar att de tappar bort var de var någonstans.

Ett par av de som intervjuats påtalar svårigheter i att känna igen sig i exempelvis filmerna som ingår i olika moment. Här menar de att filmerna visar situationer som fungerar men att det vore bra att få se mer realistiska situationer, exempelvis hur man kan lösa problematiska situationer och exempel på hur andra skolor gör för att lösa sina konflikter.

Även andra utbildningsaktörer används

Flera av de intervjuade huvudmännen och rektorerna berättar att de i stor utsträckning tar del av Skolverkets kompetensutvecklingsinsatser men att de också använder andra aktörer. Det kan vara externa föreläsare eller specifika utbildningar som ges av huvudmannen. En enskild huvudman beskriver att de har egna utbildningar

inom koncernen. När de använder Skolverkets kompetensutvecklingsinsatser vill de gärna sätta sin egen prägel på dessa vilket har visat sig vara svårt.

Fortsatta behov av kompetensutveckling

Vad gäller behov av fortsatt kompetensutveckling nämner huvudmän och rektorer särskilt behovet av att göra obehöriga medarbetare behöriga och medarbetare som har en gammal fritidspedagogutbildning lika kompetenta och uppdaterade som dem som har den nya fritidspedagogutbildningen. Ett annat behov är kompetensutveckling inom digitalisering. Det kan handla om hur medarbetare bäst kan använda digitala verktyg såväl i inomhus- som utomhusundervisningen och utbildning i användning av bedömningsstöd. Samtidigt tycker flera av intervjupersonerna att det har varit för stort fokus på frågor som rör bedömning av kunskaper och att de önskar sig fortbildningsinsatser som fokuserar på lekens betydelse. Även ökad kompetens i språk- och kunskapsutvecklande arbete i fritidshemmet nämns som ett behov och här görs kopplingar till flerspråkighet och nyanländas lärande. Flera uttrycker behov av kompetensutveckling gällande elever med särskilda behov.

Slutsatser från utvärderingen

Inför denna slutredovisning av regeringsuppdraget har vi haft möjlighet att utvärdera fyra insatser. Två av dessa har särskilt fokus på att höja kompetensen inom fritidshemmet. Även kursen *Utombusdidaktik* har fritidshemmets personal som en utpekad målgrupp. En kurs vänder sig särskilt till den av Skolverket prioriterade målgruppen ”obehöriga i förskoleklassen”. Baserat på informationen från dessa fyra fortbildningsinsatser gör vi sammantaget bedömningen att insatserna endast i begränsad utsträckning bidragit till implementeringen av de nya läroplansdelarna för förskoleklassen och fritidshemmet. Kurserna har varit uppskattade av de som deltagit, men förhållandevis få har hittills genomfört kurserna. Detta gäller särskilt för de kurser som Skolverket har köpt in av lärosäten. Antalet deltagare har här varit betydligt färre än antalet utbildningsplatser och kostnaden per deltagare blev därmed hög. Eftersom de som deltagit i kurserna ofta gjort det på eget initiativ och ensamma från sin verksamhet, finns risk för ett bristande genomslag av kurserna på verksamhetsnivå.

Slutsatserna från den förra utvärderingen är fortfarande aktuella

I december 2018 publicerade Skolverket en första delrapport från uppdraget att utvärdera de fortbildningsinsatser som myndigheten genomför för att implementera de nya läroplansdelarna för fritidshemmet och förskoleklassen.⁶ Rapporten fokuserade på fritidshemmet, de resultat som den förändrade läroplanen hade fått för fritidshemmet på kort sikt samt vilka förutsättningar och hinder som finns för implementeringen. Syftet med rapporten var att sätta Skolverkets fortbildningsinsatser i ett större sammanhang. I rapporten redogjorde vi även för vilka fortbildningsinsatser som Skolverket hittills hade genomfört, samt en bedömning av i vilka avseenden avsedda effekter hade nåtts. Skolverket kunde då konstatera att de flesta av de

---

⁶ Skolverket (2018). *Nya läroplansdelar för fritidshemmet och förskoleklassen – en utvärdering av Skolverkets insatser samt implementeringen av läroplansdelen för fritidshemmet.*

fortbildningsinsatser som myndigheten planerade fortfarande var under utformning eller precis hade inletts. Utvärderingen visade även på att det fanns särskilt få fortbildningsinsatser på plats som riktade sig mot fritidshemmets personal.

Vi kan konstatera att de slutsatser av systemkaraktär som drogs i den första delrapporten fortsatt är aktuella, exempelvis vad gäller bristande förutsättningar för att delta i fortbildningsinsatser. I rapporten identifierade Skolverket även den låga behörigheten hos personal på fritidshemmet som ett hinder för att läroplansdelen för fritidshemmet ska kunna omsättas i praktiken.

Lågt deltagande – en följd av bristande förutsättningar?

Det är svårt att utifrån befintliga data säga exakt hur många som har tagit del av de tre webbkurser som omfattas av utvärderingen. Webbkurserna hade i slutet av augusti 2019 sammantaget drygt 1 600 registrerade användare. Av dessa var det endast drygt 300 personer som hade besvarat de uppföljningsfrågor som deltagarna ska besvara vid avslutad kurs för att få ut ett intyg på sitt deltagande.

Vi kan dock med säkerhet säga att deltagandet vid Skolverkets lärosätesutbildning *Språk och kommunikation samt matematiska uttrycksformer för förskoleklassen* har varit lågt, då antalet deltagare har varit betydligt lägre än antalet platser. Detta gäller för samtliga lärosäteskurser som Skolverket erbjudit. De fem kurser som vår utvärdering omfattar hade totalt 156 platser. Det var dock knappt hälften så många (74 personer) som valde att påbörja kurserna. Utvärderingen visar på att den vanligaste orsaken till avhopp från lärosätesutbildningen är att deltagarna inte hade möjlighet att vara borta från undervisningen.

Vår utvärdering visar, precis som den första delredovisningen, att bristande förutsättningar för kompetensutveckling är en utmaning för deltagandet i Skolverkets fortbildningsinsatser. Såväl rektorer som deltagare menar att det är svårt att kombinera den löpande verksamheten med studietid. Utvärderingen visar även att deltagandet i Skolverkets fortbildningsinsatser ofta sker på initiativ av enskilda medarbetare snarare än som en följd av ett strukturerat och genomtänkt arbete för att höja kompetensen i verksamheterna. Att deltagandet i Skolverkets fortbildningsinsatser sker på initiativ av deltagarna själva leder ofta till att de är ensamma om att delta från sina verksamheter. Detta påverkar troligtvis antalet deltagare i Skolverkets insatser, ger sämre förutsättningar för möjligheter till kollegialt lärande i deltagarnas verksamheter och begränsar därmed genomslaget av kurserna på verksamhetsnivå.

Kompetensutveckling för obehöriga utan tydliga mål

En viktig utgångspunkt för Skolverkets fortbildningsinsatser för förskoleklass och fritidshem har varit att de ska rikta sig mot hela styrkedjan, och inte bara de yrkeskategorier som ansvarar för undervisningen. Skolverket motiverar detta med att det kan finnas statusskillnader och hierarkier mellan olika personalgrupper som motverkar en kvalitetshöjning av hela verksamheten.⁷ I Skolverkets utvärdering från 2018 identifierade vi den stora andelen obehörig personal som ett hinder för

---

⁷ Skolverket (2017). *Delredovisning: Behov av fortbildning för personal inom förskoleklass och fritidshemmet*.

implementeringen av de nya läroplansdelarna och som en utmaning för Skolverkets fortsatta implementeringsinsatser.

Skolverket har gjort bedömningen att en kompetenshöjning hos yrkesgruppen ”obehöriga i förskoleklassen” är av särskild vikt för att höja kvaliteten på undervisningen i förskoleklassen. Skolverket har därför särskilt prioriterat denna målgrupp inom ramen för Skolverkets lärosätetsutbildning *Språk och kommunikation samt matematiska uttrycksformer för förskoleklassen*. Målgruppen obehöriga har dock visat sig svår att nå. Utöver det faktum att kurserna genomgående har haft ett lågt deltagarantal visar utvärderingen även att en stor andel av deltagarna har en förskollärarexamen. De flesta som har gått kurserna har alltså inte tillhört den primära målgruppen.

Det låga antalet deltagare från den primära målgruppen kan givetvis ha flera olika orsaker. En möjlig orsak kan ligga i att målen för Skolverkets kompetensutveckling för obehöriga uppfattas som otydliga. Vår utvärdering visar på att flera deltagare, både bland dem som arbetar i förskoleklassen och på fritidshemmet, beklagar att de fortbildningsinsatser som Skolverket genomför inte ger någon behörighet, licens eller betyg, och därmed inte bidrar till att höja statusen för de som saknar behörighet. Vissa beskriver att det varit otydligt både för dem och deras rektorer hur deltagandet i en viss kurs ska värderas. I intervjuerna uttrycker både deltagare och deras rektorer önskemål om fortbildningsinsatser i form av ”snabbspår” som kan bidra till behörighet. Detta ger fortsatt stöd för den rekommendation som Skolverket gav i rapporten från 2018 om att regeringen kan överväga att inrätta flexibla vägar till behörighet i fritidshemmet, liksom redan görs för flera andra lärargrupper.⁸

Skolverkets utformning av kurserna underlättar deltagande – på fritiden

En viktig utgångspunkt vid utformandet av Skolverkets fortbildningsinsatser har varit att de ska ta hänsyn till de organisatoriska förutsättningar som finns i förskoleklassen och fritidshemmet. Det gäller framför allt gruppstorlekar, att personalen ofta arbetar i flera verksamheter, att utbildningsnivån hos personalen varierar, samt att tiden för kompetensutveckling är mindre än i grundskolan.⁹ Skolverket motiverade, exempelvis, formatet webbkurs för kurserna *Fritidshemmets undervisning*, *Fritidshemmets uppdrag* samt *Utombusdidaktik* med att de i stor utsträckning går att anpassa till lokala förutsättningar och till de förutsättningar för kompetensutveckling som finns i målgruppernas verksamheter.¹⁰

Vår utvärdering visar att deltagarna tycks ha uppskattat både kursernas innehåll och utformning och att de i stor utsträckning tycks ha bidragit med ökad kunskap och trygghet i deltagarnas yrkesroll på individnivå. Formatet webbkurser har varit särskilt uppskattat både bland deltagare och rektorer just tack vare sitt flexibla upplägg där deltagarna kan genomföra kursen när och var de vill. Vi kan samtidigt notera att det, trots det flexibla upplägget, tycks vara svårt att avsätta arbetstid för att delta i

⁸ Skolverket (2018). *Nya läroplansdelar för fritidshemmet och förskoleklassen – en utvärdering av Skolverkets insatser samt implementeringen av läroplansdelen för fritidshemmet*, s. 76.

⁹ Skolverket (2017). *Delredovisning: Behov av fortbildning för personal inom förskoleklass och fritidshemmet*.

¹⁰ Skolverket (2018). *Nya läroplansdelar för fritidshemmet och förskoleklassen – en utvärdering av Skolverkets insatser samt implementeringen av läroplansdelen för fritidshemmet*.

webbkurserna. Många deltagare uppger att de har genomfört åtminstone delar av kursen och ofta hela kursen på sin fritid.

Sammanfattande slutsatser och fortsatt arbete

I den första delredovisningen, mars 2017, beskriver Skolverket att myndigheten tidigare har utformat förhållandevis lite kompetensutvecklingsinsatser som specifikt riktar sig till förskoleklass och fritidshem. Under uppdragstiden 2017–2019 har Skolverket tagit fram ett flertal insatser av varierat format och innehåll samt med stor geografisk spridning över landet.

Både huvudmän och rektorer nämner behov av behörighetsgivande utbildningar eller så kallade ”snabbspår” till behörighet att undervisa i fritidshem. Detta var något som Skolverket uppmärksammade regeringen att överväga 2018.¹¹ Denna utvärdering visar att behovet av att inrätta flexibla vägar till behörighet kvarstår.

Deltagare i utvärderingen beskriver svårigheter med att vara borta från undervisningen samt utmaningar med att kombinera studier med den löpande verksamheten. Därtill påpekar rektorer svårigheter med att hitta vikarier. Det leder till att det kollegiala lärandet brister då endast enstaka individer deltar i fortbildningen. Dessutom saknas tydliga former för systematiskt kvalitetsarbete och det finns ofta ingen tydlig plan för att sprida kunskaper. Lärare i fritidshem beskriver hur deras kärnuppdrag på fritidshemmet får stå tillbaka för grundskolan och förskoleklassen samt att verksamheten på fritidshemmet inte prioriteras.¹²

Skolverkets fortbildningsinsatser är uppskattade av deltagarna. Trots det har personalen i verksamheterna begränsade möjligheter att delta. Detta på grund av avsaknad av fortbildningstid vilket lett till att personal i förskoleklass och fritidshem till stor del genomfört kurserna på sin fritid. Enligt skollagen ska huvudmannen se till att personalen ges möjlighet till kompetensutveckling. I läroplanen anges att det är rektorn som ansvarar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de ska kunna utföra sina uppgifter professionellt.¹³ Utifrån utvärderingen ser Skolverket det som mycket problematiskt att många huvudmän och rektorer inte ger rätt förutsättningar för sin personal att delta i de fortbildningsinsatser som erbjuds i syfte att öka kunskapen om förskoleklassens respektive fritidshemmets undervisning och uppdrag.

Skolverkets insatser under 2020 kommer därför att fokusera på stöd riktad till rektorer för att informera om det ansvar för kompetensutveckling som åligger rektor och huvudman. Dessa insatser kommer ges i form av dialogmöten där rektorer tillsammans får samtala om skolledarnas uppdrag och läroplanens mål. De ska också

---

¹¹ Skolverket (2018). *Nya läroplansdelar för fritidshemmet och förskoleklassen – en utvärdering av Skolverkets insatser samt implementeringen av läroplansdelen för fritidshemmet.*

¹² Skolverket (2018). *Nya läroplansdelar för fritidshemmet och förskoleklassen – en utvärdering av Skolverkets insatser samt implementeringen av läroplansdelen för fritidshemmet.*

¹³ Lgr 11, avsnitt 2.8.

ges möjlighet att dela med sig av lärande exempel om goda förutsättningar för kompetensutveckling och kollegialt lärande. Skolverket kommer dessutom fortsatt att erbjuda handledarutbildning för personal i fritidshemmet samt övrigt stöd som bidrar till att personal i både förskoleklass och fritidshem ges goda möjligheter att utföra sitt arbete.

De specifika behov som framkommit i utvärderingen kommer Skolverket ta om hand under 2020. Dessa områden är digital kompetens, nyanländas lärande, naturorientering, språkutveckling samt studie- och yrkesvägledning. Som exempel planeras det sistnämnda området att rikta sig till målgruppen för att öka kunskapen om studie- och yrkesvägledningens roll och kopplingen till skola och arbetsliv i enlighet med läroplanens kapitel 2.6.

Skolverket behöver även fortsätta att fokusera sitt arbete med att nå ut till målgrupperna så att de får ökad kännedom om Skolverkets stöd. Under kommande år planeras en förstudie att genomföras på Skolverket. Förstudien omfattar bland annat analys av målgruppens behov och omvärldsanalys av vilka andra tjänster målgrupperna använder för att få stöd i sitt arbete och utveckla sin kompetens. Genom förstudien får Skolverket ett underlag som i förlängningen kan leda till målet om ett utvecklat och samordnat utbud av utbildningar och stöd.